

ΙΣΤΟΡΙΑΙ
ΔΙΑ ΤΗΝ ΜΕΣΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΝ
Χ. ΘΕΟΔΩΡΙΔΟΥ — Α. ΛΑΖΑΡΟΥ

Τάξις α΄.

ΑΡΧΑΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ

μέχρι τῶν Μηδικῶν

1934

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ Ι. Ν. ΣΙΔΕΡΗ ΑΘΗΝΑΙ
52 — ΣΤΑΔΙΟΥ — 52

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

Χ. ΘΕΟΔΩΡΙΔΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ.

Α. ΛΑΖΑΡΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΒΑΡΒΑΚΕΙΟΥ
ΠΡΟΤΥΠΟΥ ΣΧΟΛΗΣ

ΑΡΧΑΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ

μέχρι τῶν Μηδικῶν

Ἐγκριμένη διὰ μίαν πενταετίαν 1932 — 1937

ΜΕ ΠΟΛΛΑΣ ΕΙΚΟΝΑΣ ΚΑΙ ΧΑΡΤΑΣ

Α' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΕΚΔΟΣΙΣ Γ'.

Ἀντίτυπα 3,500

Ἀριθ. ἐγκριτ. ἀποφ.
Υπουργείου Παιδείας
45411
15408 17 Αὐγούστου 1932

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ Ι. Ν. ΣΙΔΕΡΗ
52-ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ-52

1934

Ε.Υ.Δ. της Κ.τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Πᾶν γνήσιον ἀντίτυπον φέρει τὴν ὑπογραφήν τοῦ ἐνὸς
ἐκ τῶν συγγραφέων.

Η. Νείδερης

PRINTED IN GREECE-1934
ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α.Ε.

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

Ο ΠΡΟ-ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ

1. *Ίστορία και προΐστορία*

ΙΣΤΟΡΙΑ

Όλοι ἔχομεν τὴν περιέργειαν νὰ μάθωμεν πῶς ἔζησαν καὶ τί ἔκαμαν οἱ παλαιότεροι ἄνθρωποι. Δηλαδή θέλομεν νὰ μάθωμεν τὴν ἱστορίαν των.

Ίστορία λοιπὸν εἶναι ἡ μελέτη τῆς ζωῆς καὶ τῶν πράξεων τῶν ἀνθρώπων, ποὺ ἔζησαν πρὶν ἀπὸ ἡμᾶς.

Ὅλοι ὅμως αἱ πράξεις τῶν ἀνθρώπων δὲν ἔχουν τὸ ἴδιον ἐνδιαφέρον. Θέλομεν κυρίως νὰ μάθωμεν τὰ σπουδαιότερα, τὰ σημαντικώτερα ἔργα των. Ποῖα εἶναι ὅμως αὐτά;

Τὰ παλαιότερα χρόνια ὁ ἄνθρωπος ἦτο ἀμαθής. Δὲν ἤξευρε νὰ ράπτῃ ἐνδύματα, νὰ κτίζῃ σπίτια, νὰ κατασκευάζῃ ἐπιπλα, σκεύη οἰκιακά, μὲ μίαν λέξιν τίποτε ἀπ' ὅσα κάμνουν εὐχάριστη τὴν ζωὴν. Ἡ ἀνάπτυξις του ἔγινε μὲ κόπον καὶ εἰς τὸ διάστημα χιλιάδων ἐτῶν. Ἀργότερα ὅμως ἄρχισε νὰ προχωρῇ γληγορώτερα. Ζύπνησεν ὁ νοῦς του, ἀπέκτησε πολλὰς γνώσεις, μεγάλην ἰκανότητα εἰς τὰς τέχνας, τέλος ἔφθασεν εἰς τὸ σημεῖον, ποὺ εὐρίσκεται σήμερα.

Τὴν πρόοδον αὐτὴν τοῦ ἀνθρώπου τὴν ὀνομάζουν μὲ μίαν λέξιν πολιτισμόν. Ἀπ' ὅλας τὰς πράξεις τοῦ ἀνθρώπου μᾶς ἐνδιαφέρουν περισσότερο ἐκεῖναι, ποὺ ἔκαμαν νὰ προκόψῃ ὁ πολιτισμός, καὶ αὐτὰς μελετᾷ κυρίως ἡ ἱστορία.

ΠΗΓΑΙ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Σήμερα γνωρίζομεν παραπολλὰ διὰ τοὺς παλαιότερους ἀνθρώπους. Οἱ ἱστορικοὶ ἐμελέτησαν τὴν ζωὴν των καὶ τὴν ἐφώτισαν πολὺ. Ἀπὸ ποῦ πῆραν τὰς πληροφορίας των;

Οί παλαιοί άνθρωποι δὲν ὑπάρχουν πλέον διὰ νὰ μᾶς διηγηθοῦν τὴν ἱστορίαν των, ἀλλὰ δὲν ἐχάθη κάθε σημάδι των. Ἐκείνο ἔμως ποὺ φωτίζει περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο τὰ περασμένα χρόνια εἶναι ἡ γραφὴ. Ἡ ἱστορία ἀρχίζει κυρίως ἀπὸ τότε ποὺ σῶζονται γραπτὰ μνημεῖα.

Ἡ ΠΡΟ-ΙΣΤΟΡΙΑ

Τὰ παλαιότερα γραπτὰ μνημεῖα δὲν ἀνεβαίνουν πέραν ἀπὸ τὰ 5000 π.Χ. Ἡ ἱστορία λοιπὸν δὲν ἔμπορεῖ νὰ ἀρχίσῃ ἔνωρίτερα ἀπὸ τὰ 5000. Εἶναι ὅμως βέβαιον ὅτι ὑπάρχουν ἄνθρωποι εἰς τὴν γῆν χιλιάδες χρόνια πρὶν. Ἀπὸ τοὺς παλαιότερους αὐτοὺς ἀνθρώπους ἔχομεν ὀλίγας εἰδήσεις, διότι τὰ μνημεῖα ποὺ μᾶς ἄφησαν εἶναι πολὺ πτωχικά, μερικοὶ σκελετοί, ὀλίγα ἐργαλεῖα, μερικά ὄπλα, ὀλίγα ἰχνογραφήματα, τάφοι, λείψανα ἀπὸ κατοικίας κλπ. Μὲ αὐτὰ τὸ πολὺ παίρνουμε μίαν ἰδέαν διὰ τὴν ζωὴν των, τὴν τέχνην κλπ. Δὲν μανθάνομεν ὅμως τὸ ὄνομά τους, οὔτε τὰ ὀνόματα τῶν μερῶν ὅπου ἔζησαν οὔτε τὰς πράξεις των οὔτε τὰ γεγονότα, εἰς τὰ ὅποια ἔλαβαν μέρος. Μὲ τὰς πληροφορίας ποὺ μᾶς δίνουν τὰ μνημεῖα αὐτὰ δὲν ἔμποροῦμεν νὰ κάμωμεν τὴν ἱστορίαν των.

Διὰ τοῦτο τοὺς παλαιότερους αὐτοὺς χρόνους τοὺς εἶπαν προϊστορικοὺς χρόνους καὶ τὴν μελέτην των προϊστορίαν.

ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟ-ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Ἡ μελέτη τῆς προϊστορίας ἔχει μεγάλο ἐνδιαφέρον καὶ ἔμπορεῖ νὰ μᾶς συγκινήσῃ πολὺ, διότι παρουσιάζει ἔμπρὸς μας τὸν παλαιότερον ἄνθρωπον γυμνόν, ἀδύνατον καὶ χωρὶς γνώσεις νὰ ἀγωνίζεται μὲ μυρίας δυσκολίας, μὲ τὰς κακοκαιρίας καὶ τὰ ἄγρια θηρία, καὶ σιγὰ σιγὰ νὰ ἀνακαλύπτῃ τὰ μέσα,

τὰ ὅποια τοῦ ἀσφάλισαν πρῶτα τὴν ζωὴν καὶ ὕστερα τὸν ἔκαμαν κύριον τῆς γῆς.

Ὁ προϊστορικὸς ἄνθρωπος ἔζησε πολλὰς χιλιετηρίδας ὅπως τὰ ζῶα. Ἐτρέφετο μὲ λαχανικά, μὲ καρπούς ἢ ἀπὸ τὸ κυνήγι. Κατοικίαν εἶχε τὰ πυκνόφυλλα δένδρα εἴτε τὰ σπήλαια καὶ ὡς μόνον ὑλικὸν διὰ νὰ κατασκευάσῃ τὰ προχειρότερα ἐργαλεῖα τὴν πέτραν.

Εἰς τὴν ἀρχὴν τὴν μετεχειρίζετο ὅπως ἦτο εἰς τὴν φύσιν. Τὴν ἔσπανε τὸ πολὺ καὶ τῆς ἔδινε τὸ σχῆμα ποῦ ἤθελεν. Ἀργότερα ἔμαθε νὰ τὴν δουλεύῃ, νὰ τὴν τρίβῃ δηλαδὴ ἐπάνω εἰς ἄλλην πέτραν, νὰ τὴν λειαίνῃ ὅπως λέγουν καὶ νὰ τὴν τρυπᾷ. Πολὺ ἀργότερα ἀνεκάλυψε τὰ μέταλλα.

Οἱ ἀρχαιολόγοι συνηθίζουν νὰ διαιροῦν τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους εἰς τρεῖς μεγάλας περιόδους ἀναλόγως τοῦ ὑλικοῦ ποῦ μεταχειρίσθηκεν ὁ ἄνθρωπος:

1ον. Ἐποχὴ τοῦ ἀκατεργάστου λίθου εἴτε παλαιολιθικὴ ἐποχὴ.

2ον. Ἐποχὴ τοῦ κατεργασμένου λίθου εἴτε νεολιθικὴ.

3ον. Ἐποχὴ τῶν μετάλλων.

Ἡ κάθε μία ἀπ' αὐτὰς τὰς ἐποχάς, πρὸ πάντων αἱ δύο πρῶται, διήρκεσαν πολλὰς χιλιετηρίδας.

2. Παλαιολιθικὴ ἐποχὴ

Η ΕΜΦΑΝΙΣΙΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Πότε ἐμφανίζεται ὁ ἄνθρωπος ἐπάνω εἰς τὴν γῆν; Αὐτὸ δὲν ἔμποροῦμε νὰ τὸ ὀρίσωμεν μὲ ἀκρίβειαν. Σήμερα οἱ σοφοὶ λογαριάζουν μὲ τὰ εὐρήματα, ποῦ ἔχουν, αὐριον εἶναι δυνατὸν νὰ εὐρεθῇ κάτι ἄλλο, τὸ ὅποῖον νὰ τοὺς ὑποχρεώσῃ νὰ ἀλλάξουν γνώμην.

Εἶναι ὅμως βέβαιον ὅτι ἄνθρωποι ἔζησαν ἐπάνω εἰς τὴν γῆν πολλὰς χιλιετηρίδας ἀπὸ σήμερα. Ἀπὸ τοὺς παμπαλαίους ὅμως ἀνθρώπους ἔμειναν ὀλίγα σημεῖα. Ἔχομεν πρῶτα λείψανα ἀπὸ τοὺς ἰδίους, δηλαδὴ σκελετοὺς, κρανία, ἔπειτα διάφορα προϊόντα τῆς τέχνης του, ἐργαλεῖα, ὅπλα, ἀγγεῖα κλπ. Ὅλα αὐτὰ εὐρίσκονται παραχωμένα εἰς τὴν γῆν μαζί μὲ κόκκαλα ζώων, μὲ λείψανα ἀπὸ τροφάς, μὲ σπόρους, μὲ καρ-

πούς κλπ. Τὸ στρώμα τῆς γῆς, εἰς τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται, μᾶς βοηθεῖ νὰ λογαριάσωμεν κατὰ προσέγγισιν τὴν ἡλικίαν του. Οἱ ἀρχαιολόγοι ὅμως δὲν εἶναι σύμφωνοι εἰς τοὺς ὑπολογισμοὺς των. Ἄλλοι ἀνεβάζουν τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀνθρώπου εἰς 100 χιλιάδες χρόνια, ἄλλοι εἰς 400 χιλιάδες, ἄλλοι ἀκόμη περισσότερον.

Εἰς ποῖον σημεῖον τῆς γῆς παρουσιάσθη ὁ πρῶτος ἄνθρωπος; Καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τὸ ὀρίσωμεν μὲ ἀκρίβειαν. Ἐπειδὴ εἰς τὰ χρόνια, ποὺ ἔζησαν οἱ παλαιότεροι ἄνθρωποι, σημαντικὸν μέρος εἰς τὸ βόρειον ἡμισφαίριον ἦτο

Κρανίον ἀνθρώπου τοῦ Νεάντερταλ

σκεπασμένον μὲ πάγους, μερικοὶ ὑπέθεσαν ὅτι οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι ἔζησαν εἰς τὸ νότιον ἡμισφαίριον. Ἄλλοι τὴν κοιτίδα τῶν πρώτων ἀνθρώπων τὴν βάζουν εἰς μίαν ἥπειρον, ἡ ὁποία κατεῖχε τὴν θέσιν τοῦ σημερινοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ καὶ ἦνῶνε Ἀσίαν, Ἀφρικὴν καὶ Αὐστραλίαν. Ἄλλοι πάλιν τὴν τοποθετοῦν εἰς μίαν πλατυτάτην στερεάν, ἡ ὁποία ἦτο ἀπλωμένη εἰς τὰς χώρας τοῦ Βορείου Πόλου καὶ ἐχρησίμευεν ὡς γέφυρα μεταξὺ Ἀσίας, Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς. Ἡ στερεὰ αὕτη εἶναι σήμερα βυθισμένη κάτω ἀπὸ τὰ κύματα εἴτε σκεπάζεται ἀπὸ πάγους. Ἄλλοτε ὅμως εἶχε γλυκὸ κλίμα καὶ δάση ἀπὸ πεῦκα, τὰ ὁποῖα ἐσεύοντο ἀπὸ μαλακοὺς ἀνέμους.

Εἰς τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους ἡ ἐπιφάνεια καὶ τὸ κλίμα τῆς

γῆς ἔπαθαν πολλάς μεταβολάς. Αὐτὸ ὑπεχρέωσε τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἀλλάξουν τόπον, ἐνίοτε μάλιστα ἔγινεν αἰτία νὰ εξαφανισθοῦν ὀλόκληροι φυλαὶ καὶ τὴν θέσιν των νὰ λάβουν ἄλλαι. Διὰ τοῦτο εἰς μίαν χώραν εὐρίσκομεν συνήθως διαφόρους τύπους ἀνθρώπων. Αὐτὸ ἀπεδείχθη περισσότερον διὰ τὴν Εὐρώπην, διότι ἐκεῖ ἔγιναν αἱ περισσότεραι ἔρευναι καὶ τὰ περισσότερα εὐρήματα.

Η ΕΠΟΧΗ ΤΩΝ ΠΑΓΩΝ

Ἐκατοντάδες χιλιάδες χρόνια ἀπὸ σήμερα μεγάλαι ἐκτάσεις εἰς τὸ βόρειον ἡμισφαίριον ἦσαν σκεπασμέναι, ὅπως εἶπαμεν, ἀπὸ πάγους εἴτε ἀπὸ ὄγκους πάγων, ἀπὸ παγετῶνας, ὅπως λέγουν, οἱ ὁποῖοι κατὰ καιροὺς προχωροῦσαν νοτιώτερα ἢ ἀπεσύροντο βορειότερα καὶ ἄφιναν διαλείμματα, κατὰ τὰ ὁποῖα ἦτο δυνατὸν νὰ προκόψουν φυτὰ καὶ ζῶα. Αὐτὸ διήρκεσε χιλιάδες χρόνια καὶ λέγεται ἐποχὴ τῶν πάγων.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν πάγων εἰς τὴν Εὐρώπην ἔζησαν δύο τύποι ἀνθρώπων, πολὺ διαφορετικοὶ ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλον.

Η ΦΥΛΗ ΝΕΑΝΤΕΡΤΑΛ

Ἐνα διάστημα τὸ κλίμα τῆς Εὐρώπης ἔγινεν ἄρκετὰ ζεστὸν, ὥστε ἔζησαν ἐκεῖ ζῶα τῶν θερμῶν κλιμάτων, ἐλέφαντες, ρινόκεροι, τεράστιαί τίγρεις μὲ μακροὺς καὶ κοπτεροὺς κυνόδοντας.

Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἰς τὴν Εὐρώπην ἔζησεν ἓνας τύπος ἀνθρώπου, ποὺ διαφέρει πολὺ ἀπὸ τὸν σημερινὸν Εὐρωπαῖον, ὅπως μαρτυροῦν οἱ ὀλίγοι εὐρεθέντες σκελετοὶ καὶ τὰ κρανία του.

Τὸ 1856 εἰς τὸ Νεάντερταλ κοντὰ εἰς τὴν γερμανικὴν πόλιν Ντύσσελδορφ εὐρήκαν ἓνα κρανίον καὶ μερικὰ κομμάτια ἀπὸ σκελετόν. Ἀργότερα εὐρέθησαν ἄλλα ὅμοια κρανία καὶ σκελετοὶ καὶ οἱ ἀρχαιολόγοι βλέποντες τὴν κατασκευὴν ἰδίως τῶν κρανίων ἔφθασαν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι αὐτὰ ἀνήκουν εἰς τὸν παλαιότερον τύπον ἀνθρώπου, ποὺ γνωρίζομεν ἕως τώρα. Τὸν τύπον αὐτὸν τὸν ὠνόμασαν φυλὴν τοῦ Νεάντερταλ.

Ἐξωτερικόν: Σκελετὸς μᾶλλον κοντὸς καὶ πιεσμένος, ὕψος 1.55—1.60 μέτρα, κόκκαλα καὶ μῦς δυνατοί, κόκκαλα τοῦ κάτω σκέλους καθὼς καὶ τῶν βραχιόνων κυρτά. Κρανίον μικρόν, ὄχι πολὺ στενόν.

χαμηλὸν πολὺ, μέτωπον στενὸν καὶ γυριστὸν πρὸς τὰ ὀπίσω. Κοιλότητες ὀφθαλμῶν μεγάλαι, ἀβαθεῖς, ἀπέχουν πολὺ ἢ μία ἀπὸ τὴν ἄλλην. Τὸ κόκκαλο ἐπάνω ἀπὸ τὴν κοιλότητα τοῦ ὀφθαλμοῦ εἶναι χονδρὸν καὶ σχηματίζει προεξοχήν, εἶδος γείσου ὅπως εἰς τὸν γορίλλαν. Ὀδόντες καὶ σιαγόνες δυνατοὶ καὶ χονδροειδεῖς. Ἡ κοιλότης τοῦ κρανίου πολὺ μικροτέρα ἀπὸ τῶν σημερινῶν κατωτέρων φυλῶν.

Ἡλικία: Ὑποθέτουν ὅτι ἡ φυλὴ Νεάντερταλ ἔζησεν εἰς τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τὸ 100 χιλ. π.Χ.

Καταγωγή: Δὲν φαίνεται νὰ εἶναι ἐντόπιοι, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν Εὐρώπην. Μερικοὶ ὑποθέτουν ὅτι ἦλθεν ἀπὸ τὴν Ἀφρικὴν.

Γενικὰ ὅλη του ἡ κατασκευὴ φανερώνει κατωτέραν βαθμίδα ἀναπτύξεως καὶ κάμνει τὴν ἐντύπωσιν ὅτι πρόκειται μᾶλλον περὶ ἀνθρωπομόρφου πιθήκου παρὰ περὶ ἀνθρώπου. Εἶναι ζήτημα ἂν κατῶρθωνε νὰ περπατῆ ἐντελῶς ὄρθιος.

Κοντόχονδρος, μὲ μεγάλην σωματικὴν δύναμιν, ὁ παλαιότατος αὐτὸς ἀνθρώπος τρέφεται μὲ καρπούς καὶ μὲ τὰ ζῶα ποὺ φονεύει καὶ μεταναστεύει ὅταν τελειώσουν αἱ τροφαί, ἀκολουθῶν τὰ ζῶα ποὺ ἀλλάζουν διαρκῶς κατοικίαν, διὰ νὰ εὕρισκουν τροφήν.

Ἡ ΦΥΛΗ ΚΡΟΜΑΝΙΟΝ

Ἐπέρασαν χιλιάδες χρόνια. Οἱ πάγοι κατέβηκαν εἰς τὰς πεδιάδας, τὸ κλίμα τῆς Εὐρώπης ἔγινε ψυχρότερον. Νέα φυτεία καὶ νέα εἶδη ζῶων,

Τάρανδος

Σκαλισμένος ἐπάνω εἰς κέρασ. Κομποτέχνημα παλαιολιθικῆς ἐποχῆς.

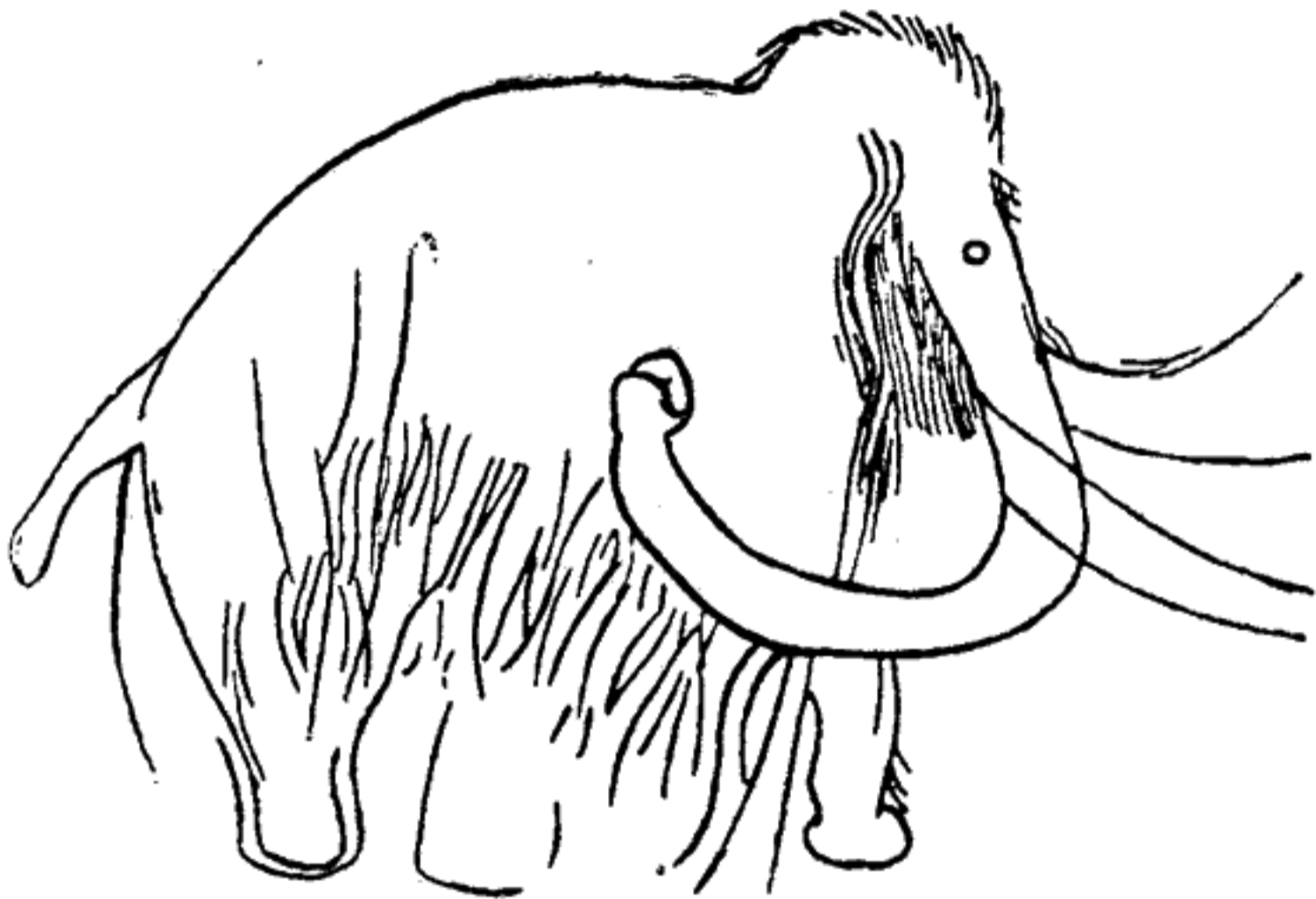
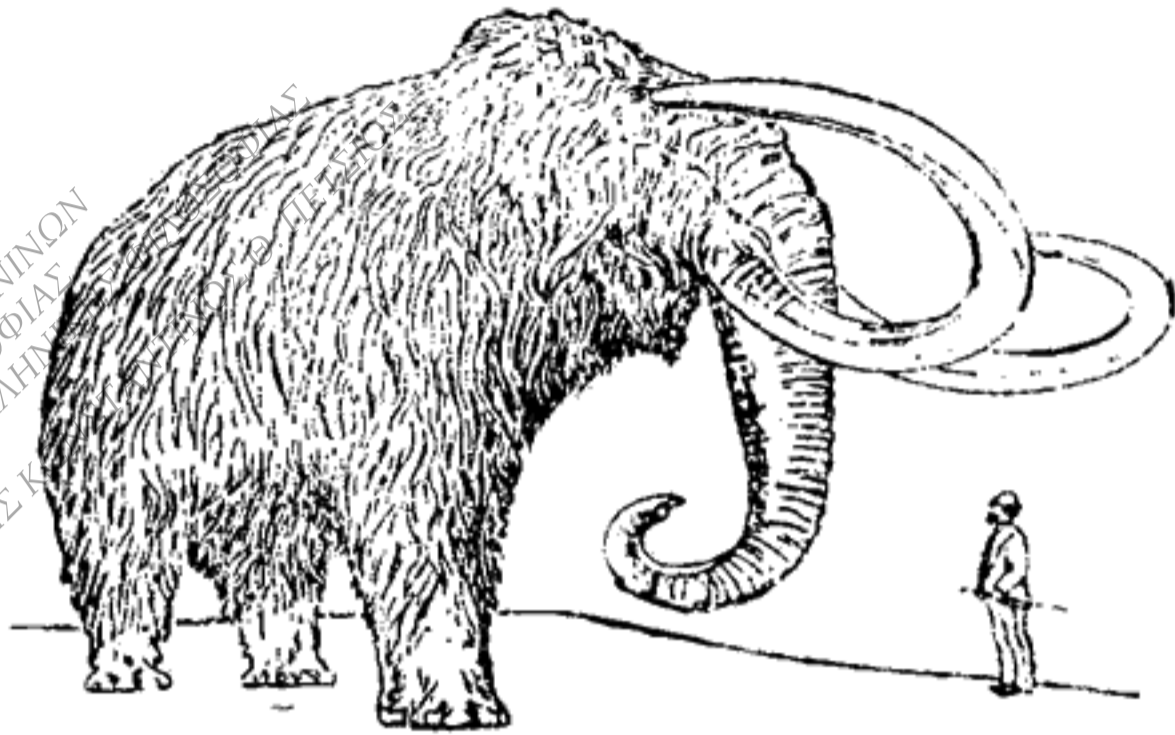
ιδίως φυτὰ καὶ ζῶα τῶν ψυχρῶν κλιμάτων, βόνασοι, μεγάλοι ἔλαφοι, ἵπποι, φαιαὶ ἄρκτοι καὶ ἀγριοχοῖροι ἔκαμαν τὴν ἐμφάνισίν των. Τὰ χαρακτηριστικὰ ὅμως ζῶα τῆς ἐποχῆς εἶναι ὁ μαμούθ, εἶδος ὑψηλοῦ ἐλέφαντος μὲ παχὺ

τρίχωμα, καὶ ὁ τάρανδος, εἶδος ἐλάφου, ὁ ὁποῖος σήμερα ζῆ εἰς τὰς πολικὰς χώρας.

Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἰς τὴν Εὐρώπην ἔζησεν ἓνας τύπος ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ὁμοιάζει πολὺ μὲ τὸν σημερινόν.

Εὐρέθησαν πολλὰ λείψανά του καὶ εἰς διάφορα σημεῖα τῆς Εὐ-

ρώπης, πολλάκις με σωρούς από κόκκαλα μαμούθ και εργα-
λειά, ώστε υποθέτουν ότι ήτο εξηπλωμένος εις μέγα μέρος τῆς
Ευρώπης. Ἰδίως πολλά ἴχνη του εὐρίσκομεν εἰς τὴν Νότιον
Γαλλίαν καὶ τὴν Βόρειον Ἰσπανίαν.

Μαμούθ

Ἐπάνω ὁ φυσικός, ὅπως εὐρέθη παραχωμένος εἰς τοὺς πάγους τῆς
Σιβηρίας (Μουσεῖον Πετρούπολεως). Κάτω ἰχνογραφία παλαιο-
λιθικῆς ἐποχῆς εἰς τὸν τοῖχον σπηλαίου τῆς Ν. Γαλλίας.

Ἐπειδὴ τὸ πρῶτον σημαντικὸν εὕρημα ἐγίνε το 1868,
ἐνῶ κατασκεύαζαν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν εἰς τὴν περιοχὴν

Κρό-Μανιόν τῆς Δυτικῆς Γαλλίας, τὸν τύπον αὐτὸν τὸν ὠνόμασαν ἄνθρωπον εἴτε φυλὴν τοῦ Κρο-Μανιόν.

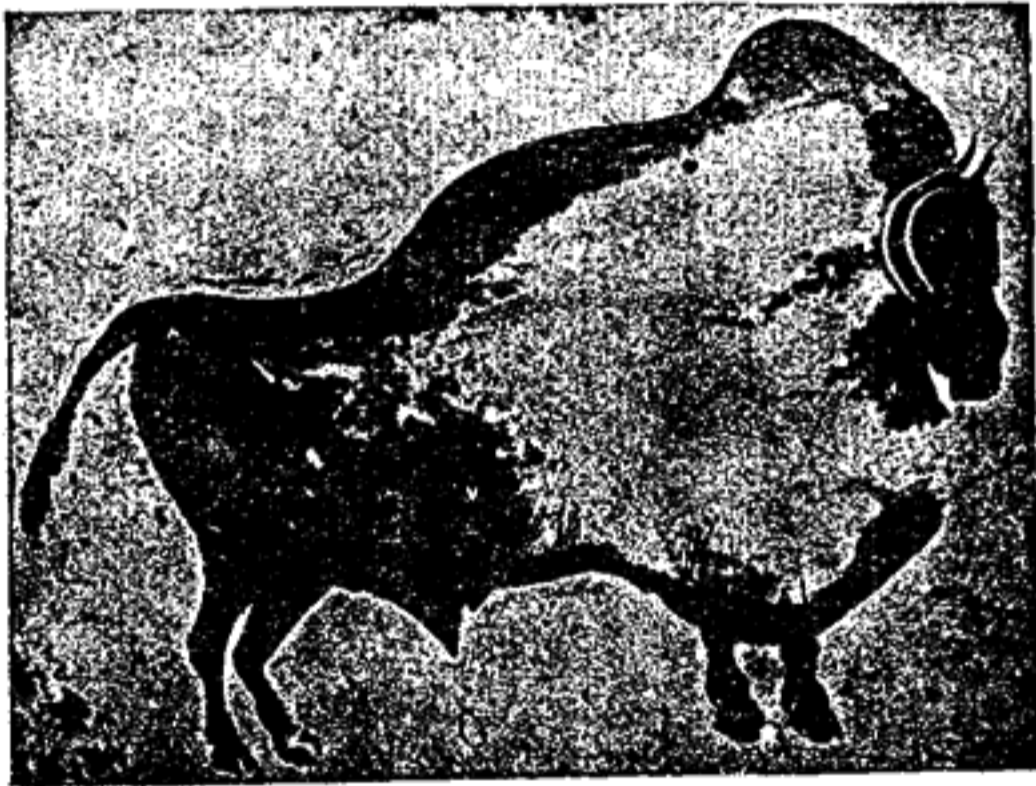
Ἐξωτερικόν: Εἶναι ὁ περισσότερον ἀνεπτυγμένος ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς τῶν πάγων. Ἐπέρασε σχεδὸν ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ πρωτογόνου καὶ πλησιάζει τὸν σημερινὸν Εὐρωπαῖον. Ἐντύπωσιν κάμνει τὸ ὕψος του, 1.80 μ. Τὸ κρανίον μακρὺ, ὑψηλόν, μὲ ὠραῖον κύρτωμα πρὸς τὰ ὀπίσω.

Ἡλικία: Παραδέχονται ὅτι ἡ φυλὴ Κρομανιόν ἐζησεν εἰς τὴν Εὐρώπην 20—15 χιλιάδες χρόνια ἀπὸ σήμερα.

Προέλευσις: Ὑποθέτουν ὅτι ἦτο ἰθαγενῆς τῆς Εὐρώπης καὶ ὅτι ἀπ' αὐτοῦς προῆλθεν ἡ ἰνδοευρωπαϊκὴ φυλὴ.

Ἐπειδὴ ἀπὸ τὸ κρύο καὶ τὸν φόβον τῶν θηρίων κατοικούν εἰς τὰ σπήλαια, τοὺς ὠνόμασαν ἄνθρωπους τῶν σπηλαίων.

Οἱ νέοι ἄνθρωποι εἶναι ἐξυπνότεροι καὶ πολὺ περισσότερον προωδευμένοι

Βόνασος

Σκαλισμένος εἰς τὸν τοῖχον σπηλαίου τῆς Γαλλίας.

Διακρίνονται ἰδίως διὰ τὴν καλλιτεχνικὴν τῶν ἰδιοφυΐαν. Σκαλίζουν ἐπάνω εἰς τὰ κόκκαλα τοῦ τάρανδου καὶ εἰς τὸν χαυλιόδοντα τοῦ μαμούθ ἄνθρωπους καὶ ζῶα καὶ σκεπάζουν τοὺς τοίχους τῶν σπηλαίων μὲ εἰκόνας ζώων, ποὺ κάμνουν ἐντύπωσιν μὲ τὴν φυσικότητα καὶ τὴν ζωηρότητα των. Ἐμειναν ἀρκετὰ λείψανα ἀπὸ τὴν ἐργασίαν των αὐτὴν εἰς τὰ σπήλαια τῆς νοτίου Γαλλίας καὶ τῆς βορείου Ἰσπανίας, τὰ ὅποια ἐμελέτησαν μὲ προσοχὴν οἱ ἀρχαιολόγοι καὶ ἔβγαλαν πολλὰ συμπεράσματα.

Ἐξακολουθοῦν ὅμως νὰ μεταχειρίζονται τὴν πέτραν ἀκατέργαστη. Διὰ τοῦτο τοὺς τοποθετοῦν εἰς τὴν παλαιολιθικὴν ἐποχὴν ὅπως καὶ τοὺς Νεάντερταλ. Ἐπειδὴ πάλιν

πολλὰ περισσότερον προωδευμένοι Διακρίνονται ἰδίως διὰ τὴν καλλιτεχνικὴν τῶν ἰδιοφυΐαν. Σκαλίζουν ἐπάνω εἰς τὰ κόκκαλα τοῦ τάρανδου καὶ εἰς τὸν χαυλιόδοντα τοῦ μαμούθ ἄνθρωπους καὶ ζῶα καὶ σκεπάζουν τοὺς τοίχους τῶν σπηλαίων μὲ εἰκόνας ζώων, ποὺ κά-

εἰς τὸ διάστημα, κατὰ τὸ ὅποιον ζοῦν αἱ δύο φυλαί, ἡ Εὐρώπη εἶναι σκεπασμένη ἀπὸ πάγους, τοὺς ὀνομάζουσι καὶ ἄνθρωπους τῆς ἐποχῆς τῶν πάγων.

3. Νεολιθικὴ ἐποχὴ

Ἡ ΝΕΑ ΚΛΙΜΑΤΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ

Ἄργότερα οἱ πάγοι ἀποσύρονται εἰς τοὺς πόλους, ἡ Εὐρώπη ἀποκτᾷ τὸ εὐκρατὸν κλίμα, τὸ ὅποιον ἔχει σήμερα. Ὁ μαμούθ καὶ αἱ ἄρκτοι ἐξαφανίζονται. Τὸ λεοντάρι, ἡ λεοπάρδαλις, αἱ ὕαιναὶ μεταναστεύουσι εἰς τὰ θερμότερα κλίματα, ὁ βόνασος καὶ ἄλλα συγγενῆ ζῶα τραβοῦσι πρὸς τὰ βόρεια, ἡ ἀγριόγυδα καὶ τὰ ἐλάφια ἀνεβαίνουν πρὸς τὰ βουνά. Ἡ Εὐρώπη ἀποκτᾷ περίπου τὸ φυτικὸν καὶ ζωικὸν βασίλειον, τὸ ὅποιον ἔχει σήμερα.

Ἡ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΗ ΦΥΛΗ

Εἰς τὴν Εὐρώπην ἐμφανίζονται τώρα νέοι ἄνθρωποι, ὀλιγώτερον καλλιτεχνικοὶ ἀλλὰ μὲ πρακτικώτερον νοῦν. ἔχουσι ἀνάστημα μικρότερον, ἀλλ' εἶναι εὐκίνητοι καὶ ζωηροί. Ἀνήκουσι εἰς μίαν μεγάλην φυλὴν, ἡ ὁποία ζῆ κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν, καὶ δι' αὐτὸ οἱ ἱστορικοὶ τὴν ὀνόμασαν *Μεσογειακὴν φυλὴν*.

Τὸ κυριώτερον χαρακτηριστικὸν τῆς εἶναι ὅτι ἔμαθε νὰ καλλιεργῆ τὴν γῆν. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἡ γεωργία θὰ γίνῃ ἡ βᾶσις νέου σημαντικοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ μεσογειακὴ φυλὴ ἐμφανίζεται περὶ τὸ 20 ἢ 15 χιλιάδες χρόνια ἀπὸ σήμερα καὶ προοδεύει ἰδίως εἰς τὰς κοιλάδας τῶν δύο μεγάλων ποταμῶν, τοῦ Νείλου καὶ τοῦ Εὐφράτου. Ἀπ' αὐτὴν κατάγονται πιθανῶς οἱ Σημίται καὶ οἱ Αἰγαῖοι, διὰ τοὺς ὁποίους θὰ ὀμιλήσωμεν ἄργότερα.

Οἱ νέοι ἄνθρωποι ἔμαθαν νὰ ὀργώνουσι τὴν γῆν, νὰ σπεύρουσι τὸ σιτάρι, νὰ κάνουν ἀλεύρι καὶ ἐνδύματα ἀπὸ λινόν. ἔχουσι ἐξημερώσει τὸν σκύλον καὶ τὸν ὄνον καὶ ἔχουσι κοπάδια ἀπὸ ἀγελάδας, αἰγας, πρόβατα, χοίρους. Κατασκευάζουσι ἀγγεῖα ἀπὸ ἄργιλον, τὰ ὁποῖα ψήνουσι εἰς τὴν φωτιά. Κτίζουσι καλύβας.

Εἰς τὴν Εὐρώπην συναντοῦν πολλὰς δυσκολίας, διότι ἡ χώρα σκεπάζεται ἀκόμη ἀπὸ ἔλη καὶ λίμνας, ποὺ εἶναι ἀπομεινάρια ἀπὸ τοὺς πάγους. Εἰς πολλὰ μέρη στήνουν τὴν κατοικίαν των ἐπάνω εἰς τὰ νερὰ τῆς λίμνης κοντὰ εἰς τὴν ὄχθην. Αὐταὶ εἶναι αἱ λιμναῖαι κατοικίαι.

Ἐκαμαν ἐπίσης μίαν ἄλλην σημαντικὴν πρόοδον. Ἔμαθαν νὰ δουλεύουν τὴν πέτραν. Τὴν τρίβουν, δηλαδὴ τὴν ἰσιάζουν, τὴν ἀκονίζουν, ἢ τὴν λειαίνουν ὅπως λέγουν μὲ μίαν λέξιν, τὴν τρυποῦν ἐκεῖ ὅπου τὸ ἀπαιτεῖ ἡ χρῆσις τοῦ ἐργαλείου. Εἰς αὐτὸ ἔδειξαν μεγάλην ἰκανότητα τόσον, ὥστε ἔχομεν ὀλόκληρον βιομηχανίαν καὶ ὀλόκληρον πολιτισμὸν μὲ τὴν λειασμένην πέτραν. Τὴν περίοδον αὐτὴν οἱ ἀρχαιολόγοι τὴν ὠνόμασαν νεολιθικὴν ἐποχὴν.

4. Ἐποχὴ τοῦ μετάλλου

Η ΕΜΦΑΝΙΣΙΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΛΛΩΝ (5000 π.Χ.)

Πρὸς τὸ τέλος τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς αἱ διάφοροι χῶραι παρουσιάζουν μεγάλας διαφοράς. Μερικαί, ὅπως ἡ Αἴγυπτος καὶ ἡ Μεσοποταμία, ἐπροχώρησαν τόσον πολὺ, ὥστε δὲν μᾶς ἐπιτρέπεται πλέον νὰ ὀμιλῶμεν περὶ προϊστορίας. Ἄνεκάλυψαν τὴν γραφὴν καὶ ἄφησαν τόσα μνημεῖα, ὥστε αἱ χῶραι αὐταὶ μεταξὺ τοῦ 5000—3000 εἰσέρχονται εἰς τὴν ἱστορίαν. Αἱ χῶραι γύρω εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν ἀκολουθοῦν ἀργότερα, ἐνῶ ἡ βορειότερα Εὐρώπη μένει πολλοὺς αἰῶνας ἀκόμη καθυστερημένη, ἐξακολουθεῖ τὴν προϊστορικὴν ζωὴν καὶ πολὺ ἀργότερα εἰσέρχεται εἰς τὴν ἱστορικὴν τῆς περιόδου.

Παραδέχονται γενικῶς ὅτι ὅπως εἰς ὅλα τὰ εἶδη ἡ πρόοδος καὶ οἱ νεωτερισμοὶ ἔγιναν πρώτην φορὰν εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον αὐταὶ πρῶται ἐγνώρισαν τὰ μέταλλα.

Τὰ μέταλλα εὐρέθησαν μὲ τὴν ἐξῆς σειρὰν: χρυσός, χαλκός, ὀρείχαλκος, (ἀνάμειξις χαλκοῦ μὲ κασσίτερον), σίδηρος. Γενικῶς εἰς τὴν ἀρχὴν ἦσαν σπάνια καὶ τὰ ἐχρησιμοποίησαν περισσότερον ὡς κοσμήματα καὶ παιγνίδια. Ἀργότερα ἤρχισαν νὰ κατασκευάζουν ἐργαλεῖα. Ἀλλὰ ἡ χρῆσις τῶν λιθίνων ἐργαλείων διετηρήθη πολὺν καιρὸν ἀκόμη, ὥστε κατὰ

τούς πρώτους αιώνας εύρισκομεν συγχρόνως έργαλεία λίθινα καί μετάλλινα. Διά τοῦτο ένῶ τὸ μέταλλον τὸ ένγνώρισαν οἱ άνθρωποι περί τὸ 5000 π. Χ. ἴσως καί ένωρίτερα, ἡ κυρίως έποχή τῶν μετάλλων αρχίζει μόλις τὸ 2000, ὅποτε ένενικεύθη ἡ χρῆσις τοῦ ὀρειχάλκου.

Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ (3000 π.Χ.)

Τὰ πρώτα μέταλλα ποῦ ένγνώρισαν οἱ άνθρωποι ἦσαν ὁ χαλκός καί ὁ χρυσός, τὰ ὁποῖα άπαντῶνται πολλάκις πρόχειρα εἰς τὴν φύσιν. Γενικῶς πιστεύουν ὅτι τὰ πρώτα μέταλλα εύρέθησαν εἴτε έχρησιμοποιήθησαν εἰς τὰς προωδευμένας χώρας τῆς Ἀνατολῆς. Κατὰ τούς προϊστορικούς χρόνους χαλκόν έδιδαν ώρισμένοι περιοχαί τῆς Ἀνατολῆς, ιδίως ἡ νῆσος Κύπρος, (ἡ λέξις Κύπρος σημαίνει χαλκός), ἡ Ούγγαρία, αἱ Δυτικάι Ἀλπεις, ἡ Ἰσπανία.

Εἰς τάφους, ποῦ εἶναι ἴσως αρχαιότεροι ἀπὸ τὸ 5000 π. Χ., εύρέθησαν κοντὰ εἰς τὰ λίθινα ὄπλα καί έργαλεία, έγχειρίδια, μαχαίρια, βελόναι κλπ. ἀπὸ χαλκόν. Ἡ χρῆσις ὅμως τοῦ χαλκοῦ ένενικεύθη μόλις περί τὸ 3000 π. Χ.

Ὁ χαλκός έχει ένα πλεονέκτημα καί ένα έλάττωμα. Εἶναι μαλακός καί παίρνει εύκολα τὸ σχῆμα ποῦ θέλουν νὰ τοῦ δώσουν. Αὐτὸ εύκόλυνε τὴν κατασκευὴν μεταλλίνων έργαλείων. Εἰς τὴν αρχὴν έμιμήθησαν τὸ σχῆμα τῶν λιθίνων έργαλείων. Τὸ έλάττωμα εἶναι ὅτι δέν έχει μεγάλην άντοχήν. Διά τοῦτο έγινε περιωρισμένη χρῆσις χαλκοῦ εἰς τὴν προϊστορικὴν βιομηχανίαν.

Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΟΡΕΙΧΑΛΚΟΥ (2500--2000 π.Χ.)

Σημαντικὴ πρόοδος εἰς τὴν βιομηχανίαν τοῦ μετάλλου έγινεν ἀπὸ τὴν στιγμὴν ποῦ έμαθαν οἱ άνθρωποι νὰ ανακατῶνουν τὸν χαλκόν με τὸν κασσίτερον καί κατεσκεύασαν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὀρείχαλκον, οὐσίαν πολὺ στερεωτέραν. Ἀρκετὰ ένωρίς επέτυχαν τὴν σωστὴν αναλογία (89 μέρη χαλκός, 11 μέρη κασσίτερος). Ἡ έποχή τοῦ μετάλλου ὅπως καί ἡ βιομηχανία τοῦ μετάλλου αρχίζει, ὅπως εἶπαμεν, ἀπὸ τὴν στιγμὴν ποῦ ανέκαλυψαν τὸν ὀρείχαλκον. Αὐτὸ έγινε μεταξὺ τοῦ 3000 καί τοῦ 2000 π. Χ.

Είναι δύσκολον νὰ ὀρίσωμεν ποῦ ἔγινε πρώτην φορὰν ἡ ἀνάμειξις. Αἱ χῶραι τῆς Ἀνατολῆς ἔχουν χαλκόν, στεροῦνται ὅμως κασσίτερον. Ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς ἔχομεν τὴν πληροφορίαν ὅτι κασσίτερον ἐπρομηθεύοντο ἀπὸ τὰς Βρεττανικὰς νήσους, τὰς ὁποίας οἱ Ἕλληνες ὠνόμασαν Κασσιτερίδας νήσους. Αὐταί, καθὼς φαίνεται, ἐτροφοδότησαν μὲ κασσίτερον ὅλον τὸν πολιτισμένον κόσμον κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους. Ἀπὸ παλαιότερα ἀκόμη χρόνια πολλοὶ δρόμοι ἔνωναν τὸν βορρᾶν μὲ τὸν νότον. Ἡ ἀνάγκη τῶρα ἔκαμε ζωηροτέραν τὴν συγκοινωνίαν. Ὁ ὀρειχαλκος ἔγινε σημαντικώτατον εἶδος ἐμπορίου καὶ μονὰς ἀξίας, εἶδος νομίσματος δηλαδὴ διὰ τὰ ἄλλα ἐμπορεύματα.

Τὸ σκληρὸν ὑλικὸν ἐπιτρέπει νὰ κατασκευάσουν νέον εἶδος ὄπλου. Ἐνῶ τὸ κύριον ὄπλον τῆς ἐποχῆς τοῦ λίθου καὶ χαλκοῦ ἦτο τὸ ἐγχειρίδιον, τῶρα κατασκευάζουν ξίφος, τὸ ὁποῖον γίνεται τὸ ὄπλον τῆς ἐποχῆς. Οἱ τάφοι μᾶς ἔδωσαν διαφορωτάτους τύπους ἀπὸ ξίφη. Ἡ χρῆσις τοῦ ὀρειχάλκου προάγει ἐπίσης τὴν γεωργίαν, διότι κατασκευάζουν τῶρα ἄροτρα πολὺ στερεώτερα.

Ἐπίσης βοηθεῖ τὴν καλλιτεχνίαν, διότι τὰ ἐργαλεῖα κατασκευάζονται τῶρα κομψότερα, ὅπως ἐπίσης ἐπιτηδεύονται περισσότερον τὰ κοσμήματα, καὶ τὰ ἀγάλματα. Τὸ χρυσίζον καὶ εὐκολοδοῦλετον ὑλικὸν κεντᾶ τὴν ὀρεξιν καὶ ἐξυπνᾶ τὴν καλλιτεχνικὴν διάθεσιν. Ἡ ἐποχὴ τοῦ ὀρειχάλκου σημειώνει τὴν πρώτην ἀκμὴν τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ μετάλλου.

Ἡ τέχνη τοῦ ὀρειχάλκου προοδεύει ἰδίως μεταξὺ τοῦ 2000–1000. Τὸ λαμπρότερον κέντρον τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ ὀρειχάλκου εἶναι κατὰ τὴν δευτέραν π.Χ. χιλιετηρίδα ἡ Κρήτη, αἱ Μυκῆναι καὶ γενικῶς τὰ νησιὰ καὶ τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ὅπως θὰ ἴδωμεν εἰς τὸ μέρος τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας.

Ἐφάμιλλα ὅμως κέντρα ὀρειχαλκίνου πολιτισμοῦ ὑπῆρχαν εἰς τὴν βορειοτέραν Εὐρώπην (Γερμανία, Σουηδία, Δανία).

Ο ΣΙΔΗΡΟΣ

Ὁ σίδηρος ἐμφανίζεται μόλις περὶ τὸ 2000 π. Χ. Εἰς τὴν ἀρχὴν εἶναι πολὺ σπάνιος καὶ τὸν μεταχειρίζονται ὡς

κόσμημα. Ἀργότερα μανθάνουν νὰ τὸν λυώνουν, νὰ τὸν χύ-
νουν καὶ νὰ τὸν δουλεύουν. Τὰ ὀρειχάλκινα ὅμως ὄπλα πα-
ραμένουν πολὺν καιρὸν ἀκόμη, ἀφότου ἐγνώρισαν τὸν σίδηρον
καὶ ἤρχισαν νὰ τὸν μεταχειρίζονται εἰς τὴν βιομηχανίαν.

Μὲ τὸν καιρὸν ὁ σίδηρος ἔγινε τὸ κύριον ὑλικὸν τῆς βιο-
μηχανίας καὶ οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τὸ κοπάνισμα, τὸ ἀκόνισμα,
τὸ τρύπημα τῆς πέτρας περνοῦν εἰς τὸ σφυροκόπημα, εἰς
τὸ λυώσιμο καὶ τὸ χύσιμο τοῦ σιδήρου.

Παραδέχονται γενικῶς ὅτι καὶ ἡ ἐπεξεργασία τοῦ σιδή-
ρου ἤρχισεν εἰς τὰς προχωρημένας χώρας τῆς Ἀνατολῆς καὶ
ὅτι αἱ χῶραι τῆς Μεσογείου καὶ ἡ βόρειος Εὐρώπη ἀπ' αὐτὰς
ἐδιδάχθησαν. Τελευταίως ὅμως ἰσχυρίσθησαν ὅτι εἰς τὰς χῶ-
ρας τῶν Ἄλπεων καὶ τοῦ Δουνάβεως ἔγινε πρώτην φοράν
εἴτε ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν χρῆσις σιδήρου καὶ
ὅτι ἀπ' ἐκεῖ διεδόθη εἰς τὴν Βαλκανικὴν καὶ τὴν Ἰταλίαν
καθὼς καὶ βορειότερον εἰς τὴν Γερμανίαν.

Αἱ χῶραι τοῦ προϊστορικοῦ πολιτισμοῦ εἶχαν εἰς τὴν διά-
θεσίν των πολλὰ μεταλλεῖα σιδήρου. Εἶναι βέβαιον ὅτι οἱ
Δωριεῖς ὅταν περὶ τὸ 1200 π. Χ. κατέβησαν εἰς τὴν Ἑλλά-
δα, ἐγνώριζαν τὸν σίδηρον καὶ εἶχαν σιδηρᾶ ὄπλα. Οἱ Ἑλ-
ληνες ἀνέπτυξαν τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ σιδήρου καὶ ἀπὸ
τοῦ 500 π. Χ. ἡ ἀθηναϊκὴ βιομηχανία ἔδωσε ἐργαλεῖα καὶ
σκεύη ἀπὸ σίδηρον μὲ ἀπαράμιλλον κομψότητα, ὥστε αἱ
χῶραι τῆς Μεσογείου ἐδέχθησαν τὴν ἐπίδρασίν του.

Εἰς τὴν Εὐρώπην ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν καὶ
τὴν Μεσογειακὴν ἐν γένει τέχνην ἀξιόλογον βιομηχανίαν
σιδήρου ἀνέπτυξαν οἱ Κέλται εἰς τὸν Δούναβιν, τὸν Ρῆνον καὶ
τὸν Ροδανόν.